

36. Молодий більшовик. – 1937. – 8 квітня

37. Молодий більшовик. – 1938. – 6 жовтня

Черкашина О. В. ВИННИЦКИЙ ТЕАТР ОПЕРЫ И БАЛЕТА ИМ. ЛЕНИНА (1932-1940 гг.)

В статье сделан краткий обзор периода становления Винницкого театра оперы и балета в контексте национальной политики Украины.

Ключевые слова: театр оперы и балета, провинциальный театр, режиссер, дирижер, оркестр, балет, постановки.

Cherkashina O.V. VINNYTSYA LENIN'S THEATRE OF OPERA AND BALLET (1932-1940)

In article the short review of the period of formation Vinnitsa of opera and ballet theater in a context of a national policy of Ukraine is made.

Key words: opera and ballet theatre, provincial theatre, the director, the conductor, an orchestra, ballet, statements.

УДК 94 (477. 43/44). «1945 – 1954»

С.Д. Гальчак

**ПРИЧИНИ НЕПОВЕРНЕННЯ НА РІДНУ ЗЕМЛЮ ПОДІЛЬСЬКИХ
«ОСТАРБАЙТЕРІВ»**

В статті аналізуються причини й мотиви повернення на рідну землю колишніх «східних робітників» з Поділля по завершенню Другої світової війни та в період «холодної війни»; містяться дані про кількість тих, хто повернувся на Батьківщину та тих, хто залишився за її межами.

Ключові слова: «остарбайтери», репатріація, «холодна війна», облік, репресії, переміщені особи, підданство.

Із здобуттям Україною незалежності поглибився науковий інтерес вітчизняних дослідників до загалом ще маловивченої теми – долі українських «остарбайтерів», – обійденої увагою радянською історіографією. Цьому сприяють відмова сучасних дослідників від стереотипів та ідеологічних кліше минулого, кон'юнктурних висновків, їх бажання по-новому, неупереджено і об'єктивно, на перспективних методологічних засадах, поглянути на події Другої світової війни, а також можливість доступу до масиву раніше засекречених архівних джерел. У результаті останнім часом з'явилися дисертаційні дослідження та статті, котрі тією і іншою мірою висвітлюють дану проблематику.

Зокрема, у низці їх йдеться про повернення колишніх примусових робітників зі Сходу на батьківщину: О. В. Янковської «До питання про долю українських репатріантів Великої Вітчизняної війни» [1], В. Холодницького «Репатріація: з історії повернення жителів Чернівецької області, вивезених за її межі в роки Другої світової війни» [2], Т. В. Пастушенко «Репатріація українських «остарбайтерів» на Батьківщину: 1944 – 1947 рр.» [3], С. Д. Гальчака «Ідеологічні аспекти репатріації «остарбайтерів»-подолян в умовах «холодної війни» [4], «Фільтрація як обов'язковий елемент репатріації «східних робітників» [5], О.В. Буцько «Створення і діяльність радянських органів репатріації 1944 – 1946» [6], «Репатріація українських громадян (1944 – 1946 рр.)» [7], «С возвращеньцем»: судьба украинских граждан, репатриированных на Родину» [8].

Серією публікацій О.В. Буцько чи не першою подала загальну структуру та характеристику діяльності репатріаційних органів в Україні. На широкому полі матеріалів архівів України та Російської Федерації показала основні аспекти цієї складної й суперечливої теми: особливості репатріації військовополонених та цивільних осіб, діяльність обласних репатріаційних органів в Україні, правові, соціальні та моральні проблеми репатріантів після повернення на Батьківщину. У статті «С возвращеньцем»: судьба украинских граждан, репатриированных на Родину» дослідниця підкреслює, що доля співвітчизників, які в

результаті війни опинилися в руках гітлерівців, а потім були репатрійовані в СРСР, виявилась нелегкою. «...Радянський уряд вважав усіх радянських підданих, котрі тимчасово вийшли з-під контролю, зрадниками, незалежно від обставин, що привели їх за кордон, і незалежно від того, як вели себе ці люди в тій, чужій стороні». Особливо це стосувалося військовополонених. Ось чому «після репатріації сотні тисяч колишніх фронтників опинились у таборах Вітчизни». Не обминула така гірка доля й багатьох «остарбайтерів». Сама ж репатріація з її обов'язковою принизливою для людської гідності фільтрацією, поневіряннями у збірно-пересильних таборах та в дорозі додому теж виявилась нелегким випробуванням для мільйонів бранців...

Ось чому чимало колишніх примусових робітників не бажали повертатися на батьківщину, й органам влади доводилося вдаватися до примусових заходів. Цій проблемі, зокрема, присвячене дисертаційне дослідження М.П. Куницького «Примусова репатріація радянських громадян до СРСР після Другої світової війни (український вектор)» [9]. Однак порушена проблема ще далеко недосліджена.

У пропонованій статті ставиться за мету на матеріалах Подільського регіону України деякою мірою ліквідувати існуючі «білі лакуни». Матеріали дослідження можуть бути використані при написанні більш ґрунтовних праць з історії СРСР, України післявоєнного періоду.

Основна маса подолян – колишніх «остарбайтерів» – повернулася додому до середини 1946 року. Так станом на 1 серпня 1946 р. на Вінниччині їх нараховувалося 48511 осіб. [10, арк. 46]. На жаль, відсутні документи, які б називали точну кількість репатріантів, що повернулися на цю дату на Кам'янець-Подільщину. Проте відомо, що на 1 січня 1947 р. у рідний край прибуло 89938 [11, арк. 3] колишніх мешканців Кам'янець-Подільської області. На Вінниччині аналогічний показник становив 48621 осіб. [12, арк. 1], тобто за 5 попередніх місяців зріс всього на 110 осіб. Це було наслідком негативних проявів «холодної війни».

Подальша динаміка повернення на Поділля депортованих гітлерівцями каторжан свідчить, що «холодна війна» взагалі різко загальмувала процес репатріації. Так з 1 січня по 1 липня 1947 року на Вінниччину не повернувся жоден репатріант [13, арк. 33]. Потім майже за рік (з 1 липня 1947 р. по 15 травня 1948 р.) у Вінницьку область прибули лише вісім [12, арк. 58] колишніх «остарбайтерів». З 15 травня по 1 липня 1948 р. – ще 28 осіб. [12, арк. 65]. І, нарешті, станом на 1 жовтня 1948 р. в область повернулося загалом 48705 репатріантів [12, арк. 71], тобто за три наступних місяці до загальної кількості прибулих додалися всього 48 осіб.

На Кам'янець-Подільщині цифрові показники були порівняно вищими, але й тут спостерігалася тенденція до різкого скорочення кількості прибуваючих в область репатріантів-корінних мешканців краю. Так за період з 1 січня по 1 вересня 1947 року на Кам'янець-Подільщину загалом повернулося 1726 осіб. [11, арк. 35], тоді як за попередні одинадцять місяців (з 1 лютого 1946 р. по 1 січня 1947 р.) – у десять разів більше.

Відсутність документів з узагальненими даними про кількість репатріантів, що повернулися на Поділля у 1949, 1950, 1951, 1952 роках (а по Кам'янець-Подільщині – ще й у 1948 році), не дозволяє детально проаналізувати хід репатріації в умовах «холодної війни». Побічні ж дані дають підстави стверджувати, що і в цих роках кількість колишніх «остарбайтерів», які переступили нарешті батьківський поріг, була невеликою. Репатріація йшла важко, вимагала великих зусиль, передусім на її передових рубежах.

Брак точних даних не дозволяє також достовірно відповісти, скільки насильно депортованих мешканців краю не повернулося на Поділля, зокрема, скільки виявилось тих, хто свідомо відмовився від СРСР як своєї Батьківщини (така можливість їм була надана недавніми союзниками в період «холодної війни»), хоч про наближені показники (недалекі від істини) все ж можна вести мову.

Відомо, що із Вінницької області нацистські загарбники депортували 78650 осіб. [14] цивільного населення, з Кам'янець-Подільської – 117230 осіб. [15, арк. 3]. Разом – 195880 осіб. У Вінницьку область станом на 1 жовтня 1948 р. повернулося 48705 осіб. [12, арк. 71], у Кам'янець-Подільську (станом на 1 січня 1949 р.) – 94008 осіб. [16, арк. 108]. Разом – 142 713 осіб. Отже, сумарна різниця між тими, які були насильно вивезені, і тими, що повернулися додому на вказані дати, складає 53167 осіб.

Але такий показник не остаточний, оскільки включає у себе як безповоротні втрати, так і кількість «остарбайтерів», які з різних причин перебували за межами Поділля тимчасово і пізніше повернулись до рідної домівки або ж залишились за рубежом.

Безповоротні втрати (про них певною мірою вже йшлося у попередніх розділах) започатковані ще під час транспортування невідомих-подолян у Німеччину. Як відомо, не бажаючи потрапити на каторгу, багато мешканців краю намагалися втекти з поїздів. За це частина їх була розстріляна на місці, частина – відправлена у концентраційні табори, де не вижила, частина, здійснивши втечу і поповнивши ряди партизанів, полягла смертю хоробрих у поєдинках з ворогом, частина – загинула внаслідок залізничних катастроф, нещасних випадків, нелюдських умов транспортування.

Та найбільше смерть косила ряди «остарбайтерів» під час перебування їх на нацистській каторзі. Вони масово вмирили від численних хвороб, фізичного виснаження, голоду, гинули від нещасних випадків на виробництві, свавілля рабовласників та охоронців, через непокору, при спробі та під час втеч із місць примусової праці чи ув'язнення, в концентраційних та штрафних таборах, під час масованих бомбардувань німецьких міст і сіл союзницькою авіацією, у рядах європейського руху Опору, під час проходження фронтів (особливо німецько-радянського), в запеклих боях з гітлерівцями та на Далекосхідному фронті, будучи призваними в ряди Червоної армії. Окремі подоляни, не перенісши надважких каторжних умов, покінчили життя самогубством, окремі померли в Німеччині від старості, оскільки серед депортованих були й люди похилого віку.

Через відсутність повноти документальних даних не можна точно відповісти, скільки, скажімо, депортованих подолян загинуло від куль охоронців при спробі втечі чи закатовано в тюрмах, концентраційних та трудових таборах, як і проставити конкретні цифри навпроти кожної згадуваної складової безповоротних втрат. Проте опрацьовані автором даної праці матеріали дають підстави йому стверджувати, що найбільша кількість «остарбайтерів»-подолян не повернулася додому через:

- смерть від хвороб, фізичного виснаження та голоду під час перебування на нацистській каторзі;
- загибель у результаті інтенсивних бомбардувань німецьких населених пунктів авіацією союзників;
- загибель внаслідок проходження фронтів;
- навмисну фізичну розправу гітлерівців за прояви непокори;
- загибель у боях з гітлерівцями та японськими загарбниками на заключному етапі Другої світової війни в рядах Червоної армії.

Безповоротні втрати становлять основну кількість тих, хто не повернувся на Поділля.

Решта згадуваного «мінусового» показника (53167 чол.) – це «остарбайтери»- подоляни, які залишилися живими: ті, які на той час служили в армії, працювали в трудових батальйонах та на підприємствах за межами Поділля, були вислані на спецпоселення, перебували в дорозі додому, жили за межами СРСР, не маючи наміру повертатися на батьківщину.

Значна кількість вчорашніх «остарбайтерів» пройшла через армію (не випадково основну масу репатріантів склали жінки і дівчата, хоч частина їх теж залучалася для армійських потреб). Спершу у неї призивалися «остарбайтери», визволені радянськими Збройними Силами (вони, як уже було сказано, брали безпосередню участь у кровопролитних боях з гітлерівцями; багато з них полягли смертю хоробрих). По завершенню війни черга дійшла до «остарбайтерів» призовного віку, котрі поверталися із зон окупації союзників. Причому на армійську службу, яка тривала декілька років, вони відправлялися відразу ж з території колишнього рейху, пройшовши обов'язкову фільтрацію, так і не побувавши вдома.

Станом на 1 вересня 1947 року одних лише депортованих гітлерівцями із Кам'янець-Подільщини у Радянській армії служило 4542 осіб. [17, арк. 35]. Крім того 1970 колишніх «остарбайтерів»-уродженців даної області було демобілізовано з її рядів [17]. Загалом – 6 512 осіб. Цю кількість, як конкретну, можна виключити із показника 53167 осіб.

Не суттєво відрізнялась від неї і кількість «остарбайтерів»-військовослужбовців родом із Вінниччини.

Чимало подолян працювали у трудових батальйонах та на підприємствах за межами рідного краю. Не випадково у звіті про роботу відділу у справах репатріації при Кам'янець-Подільському облвиконкомі за березень 1946 року читаємо: «...Відповідні органи і самі репатріанти запевняють, що велика кількість репатріантів нашої області безпосередньо з фільтраційних пунктів направлені на роботу в інші області УРСР (Сталінська, Ворошиловградська, Одеська та ін. області). Так жителі села Нижче Погоріле Старокостянтинівського району, 12 осіб, не заїжджаючи до себе на батьківщину – додому, з

.....
прикордонного пункту направлені в Сталінську область, звідки вони систематично ведуть листування з рідними...» [18, арк. 17, 17 зв.]. Однак загалом кількість таких працюючих була не надто великою. На 01.09.1947 р. роботою тут були зайняті 715 колишніх «остарбайтерів»-уродженців Кам'янець-Подільщини [17, арк. 35].

Що ж стосується Вінниччини, то найповніші дані по цій категорії недавніх «остарбайтерів» містяться у документі, датованому 8 липнем 1946 р., – 161 осіб. [19, арк. 39]. Причому тут же вміщено примітку: «Ці дані не є вичерпними і облік не завершений». Вказану кількість по обох областях, як конкретну, теж слід вилучити із згаданого «мінусового» показника.

Ще меншою була кількість висланих на спецпоселення в малообжиті райони Сибіру, Далекого Сходу, Казахстану. З числа «остарбайтерів» така доля спіткала тих, хто під примусом чи добровільно піддався ворожому впливу і таємно доносив гестапо на своїх товаришів по каторзі. Такі особи не мали права повертатися на Поділля, навіть відбувши строк покарання.

Решту «мінусового» показника склали ті, котрі хотіли репатріюватися на Батьківщину, проте через об'єктивні і суб'єктивні обставини не могли цього зробити, а також ті, які свідомо вирішили залишитися поза межами СРСР. Саме за таких «остарбайтерів» (не лише уродженців Поділля) в період «холодної війни» розгорнулася основна боротьба між радянською стороною та колишніми союзниками СРСР по антигітлерівській коаліції.

Зазначимо, що на початок «холодної війни» на Заході перебувало ще досить багато колишніх радянських громадян. За неповними оцінками Управління у справах репатріації «...на 1 березня 1946 року за рубежем... залишалось 314757 осіб... Більшість [їх] – 174439 осіб. ...знаходились на території Західної Німеччини, в тому числі в англійській окупаційній зоні – 104227, в американській – 69447, у французькій – 715 осіб. Далі йшли Австрія (53000 осіб.), Італія (34829), Швеція (28939), Бельгія (16112), Данія (4101), Франція (1809), Швейцарія (775), Англія (506), територія Палестини (205), Америки (28) і Північної Африки (12), останньою у цьому списку стоїть Голландія (10 осіб.) [20, с. 324]. Зрозуміло, що в цій загальній масі були і подоляни. Причому не лише колишні примусово вивезені «східні робітники»...

Стосовно «остарбайтерів», то серйозних підстав для хвилювання у них не існувало. Абсолютна більшість їх у Німеччину вивезена насильно, і радянська сторона, врешті-решт, враховувала це. Турбуватись про подальшу долю доводилося тим, хто служив у гітлерівців, хто знущався над своїми співвітчизниками, проливав їхню кров.

Основними причинами, які спонукали певну кількість подолян не повертатися на Батьківщину, були:

- політичні мотивації;
- страх перед можливим покаранням;
- економічні мотиви (почати нове життя в нових краях);
- депресивний психологічний стан (втрата усіх рідних та близьких);
- сімейні проблеми (укладені шлюби з іноземними громадянами).

Перші дві причини виявились тісно взаємозв'язаними. Грунтувались на особистих образах на радянську владу, спогадах про жахливий голодомор, жорстокість репресій 30-х років і були сильно підігритими ворожою СРСР пропагандою.

Так, наприклад, відомий український письменник і художник Іван Багряний, мотивуючи відмову повертатися до СРСР, відповів: «Я не хочу вертатися на сталінську «родіну» тому, що підлість, цинізм і жорстокість більшовиків не знає меж. Партійна кліка, яка дотримується гасла «мета виправдовує всі засоби», дійсно не перебирає ніякими засобами... Сталінський соціалістичний СРСР – то є суцільний концтабір поневолених людей усіх 100 національностей – людей безправних, стероризованих, заляканих, голодних, убогих... За чверть століття вони від більшовизму нічого не дістали, крім тюрем, річок крові і сліз. І вони нічого не дістануть, допоки існує більшовизм» [21].

Аналогічними були мотивації й відомих подолян – Олекси Воропая, Володимира Січинського, Григорія Костюка...

Про те, чого могли сподіватися від повернення на батьківщину непоодинокі біженці, красномовно писав командуючий окупаційними силами США в Європі Д. Ейзенхауер: «Істинно нещасними були люди, які з тієї чи іншої причини не мали домівки чи зазнали в минулому репресій і не хотіли повертатися додому, боячись нових переслідувань. Страх, який зазнавала ця група, вразив нас кількістю самогубств серед людей, котрі віддавали перевагу смерті, аніж поверненню на батьківщину. Інколи це могли бути зрадники, що справедливо

.....
боялися очікуваної розплати. Проте в багатьох випадках вони належали до обездолених і вважали смерть менш страшною, ніж нові репресії» [22].

Зважаючи на велику кількість людей, що не бажали власної репатріації, західні країни під час створення Міжнародної організації в справах біженців наприкінці 1946 року завданням її вважали вже не репатріацію, а переселення біженців та переміщених осіб. Що ж до позиції СРСР, то при обговоренні статуту цієї організації на засіданні Комітету Генеральної Асамблеї в листопаді 1946 року колишній Генеральний прокурор СРСР А. Вишинський заявив категоричний супротив внесенню до документа положення по переходу зазначених осіб «на осіле становище» в країнах їх тимчасового перебування та еміграції в інші країни [1, с. 321]:

«...Особи, які не бажать повертатися на батьківщину, і їхні покровителі нерідко посилаються на політичні мотиви, на політичні переконання, на виправдання такого цинічного ставлення до батьківщини, або, як це вказується в проекті статуту, на те, що ці біженці і переміщені особи не хочуть користуватися захистом уряду країни свого громадянства...» [23].

Останній із перерахованих факторів (сімейні проблеми) базувався на чистоті людських взаємин, любові, прагненні зберегти сім'ю, котрі виявились сильнішими за погрози, застереження, ультимативні вимоги влади.

Так серед тих, хто залишився на Заході, розповсюджувалась газета «Родина зовет» із статтею майора Суханова «Чому ти до цього часу не на збірному пункті?» У ній зазначалося наступне:

«Не роздумуй, не зволікай. Йди на найближчий збірний пункт і ніхто тебе не образить.

У тебе лише один шлях – чесно виконати те, що від тебе вимагає Вітчизна.

Вона тебе кличе, і ти будеш дійсно негідним прощення злочинцем, якщо не почуєш її голосу.

Знай, що жоден радянський підданий не залишиться на чужій землі!

Деякі наші дівчата і жінки необдуманно уклали шлюб з іноземцями. Подружнє життя, як відомо, не може змінити підданство подружжя. Всі дівчата і жінки, які вийшли заміж за іноземців, повинні... у найкоротший строк з'явитися на збірні пункти. В інтересах їх майбутнього всі такі шлюби повинні бути негайно розірвані. Той, хто пов'язав свою долю з іноземцями чи іноземками, переживає зараз драму. Але той, хто піде проти вимог Батьківщини, цю драму перетворить у трагедію» [20, с. 256].

Не можна однозначно стверджувати, що такі «остарбайтери» чи «остарбайтерки» остаточно поривали з Батьківщиною. Більшість їх листувалися із рідними, а пізніше окремі навіть поверталися додому. Так уродженка с. Пузирки Козятинського району Марта Шморгун, перебуваючи на нацистській каторзі, вийшла заміж за італійця. По війні виїхала з ним в Італію. Працювала ткалею на фабриці «Аквакалда». Вступила до лав Комуністичної партії Італії. У 1953 р. добровільно повернулася в СРСР [24, арк. 1 – 4].

Аналогічна доля жмеринчанки Раїси Кушнір. Тільки її судженням став поляк. Жила в Познані, Белостоці. Навчалася у Белостоцькій медичній академії. Була членом Польської об'єднаної робітничої партії (з 1948 р.; партійний квиток № 678522), членом Товариства польсько-радянської дружби (членський квиток № 1152406). На Батьківщину добровільно повернулася у 1951 році [25, арк. 1 – 6].

У 1947 році повернулася на Батьківщину Галина Мітрушина із с. Свердлівки Тиврівського району, яка вийшла заміж за офіцера Війська Польського, в 1950 році – Розалія Набокова із с. Блажіївки Самгородоцького району, котра після війни мешкала із сім'єю у Варшаві, працювала на одному із заводів польської столиці. Того ж року повернулася у батьківський край Марія Дютор-Бондар із с. Лазнево Ружичнянського району, яка до цього мешкала з чоловіком у Франції...

Проте значній кількості радянських громадян (серед них були й колишні «остарбайтери») вдалось уникнути репатріації. Одні підробляли документи, приписуючи собі польське, чеське, югославське чи яке-небудь інше громадянство; другі – зуміли правдами й неправдами затримати свій від'їзд до того часу, поки закінчилося примусове повернення радянських громадян союзними країнами [6, с. 211]. За оцінками західних спеціалістів, від репатріації ухилилося від четвертини до півмільйона осіб [26, с. 426].

Узагальнених даних про тих «остарбайтерів»-вінничан, які свідомо не повернулися в Радянський Союз, виявити в архівах не вдалося. Але їх кількість не така вже й велика. Якщо по Літинському району станом на 1 червня 1951 р. нараховувалось 89 осіб. [27, арк. 49–51], то уже

через півроку (на 14 лютого 1952 р.) – всього 5 осіб. [27, арк. 30] – з них 4 жінки і 1 чоловік. Двоє із цих осіб своєю новою Батьківщиною обрали Бельгію, двоє – Францію, одна – США.

У списку таких осіб по Кам'янець-Подільській області (документ датований 1947 р.) значиться лише 52 осіб. [17, арк. 31, 32] – 29 жінок, 23 осіб. Із документа видно, що 25 колишніх подолян (в основному із польськими прізвищами та іменами) поселилися в Польщі, 12 – у Німеччині, 6 – у Франції, 3 – в Голландії, 2 – в Югославії, по одному – в Австрії, Бельгії, Греції, Чехословаччині.

У подальші роки списки уточнялись і кожен прибулий в СРСР викреслювався з них...

Отже, загострення стосунків між СРСР та його колишніми союзниками по антигітлерівській коаліції, пов'язане з розгортанням «холодної війни», призвело до того, що частина колишніх «остарбайтерів» під впливом ворожої СРСР пропаганди, особистих політичних переконань не побажала повернутися на Батьківщину. Основними причинами тут були особисті образи на радянську владу, страх перед ймовірними репресіями після повернення додому, укладені шлюби з іноземними громадянами. Питома вага цієї частини «остарбайтерів» у загальній кількості тих, хто не повернувся на Поділля, досить незначна. Найбільше «остарбайтерів»-подолян не повернулося у рідний край через їх смерть у Німеччині (безповоротні втрати).

Крім того, загалом значна кількість насильно депортованих подолян у перші післявоєнні роки була призвана в Радянську армію, перебувала у трудових батальйонах та спецпоселеннях, трудилась на підприємствах за межами краю.

Зусилля радянської сторони в період «холодної війни» не увінчалися 100-відсотковим успіхом – багато співвітчизників так і не повернулися в країну свого громадянства.

У плані подальшого дослідження теми цікавим бачиться аналіз умов життя та долі тих, хто залишився на Заході, емігрував в Америку чи Австралію, а також становища вчорашніх примусових робітників після їх повернення на Батьківщину.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Янковська О. В. До питання про долю українських репатріантів Великої Вітчизняної війни // Сторінки воєнної історії України: Зб. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2005. – Вип. 9. – Част. 3. – С. 206 – 212.
2. Холодницький В. Репатріація: з історії повернення жителів Чернівецької області, вивезених за її межі в роки Другої світової війни // II Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на сучасному етапі розвитку». Кам'янець-Подільський, 17 – 18 вересня 2003 р. Доповіді та повідомлення / Українське Історичне Товариство, Інститут історії України НАН України, Кам'янець-Подільський державний університет. Редактори: Л. Винар, О. Завальнюк. – Кам'янець-Подільський; Київ; Нью-Йорк; Острог: Вид-во НаУОА, 2007. – Т. 4. – С. 414 – 425.
3. Пастушенко Т. В. Репатріація українських «остарбайтерів» на Батьківщину: 1944 – 1947 // Там само. – С. 123 – 136.
4. Гальчак С. Д. Ідеологічні аспекти репатріації «остарбайтерів»-подолян в умовах «холодної війни» // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2004. – Вип. 8. – Част. 2. – С. 221 – 237.
5. Гальчак С. Д. Фільтрація як обов'язковий елемент репатріації «східних робітників» // Історія України. Маловідомі імена, події, факти: Збірник наукових статей. – Вип. 25. – К., 2004. – С. 412 – 420.
6. Буцько О. В. Створення і діяльність радянських органів репатріації 1944 – 1946 // Сторінки воєнної історії України: Зб. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2005. – Вип. 9. – Ч. 3. – С. 206 – 212.
7. Буцько О. В. Репатріація українських громадян (1944 – 1946) // Сторінки воєнної історії України: Зб. статей / НАН України. Ін-т історії України. – Вип. 1. – К., 1997. – С. 143 – 158.
8. Буцько О. В. «С возвращеньцем»: судьба украинских граждан, репатриированных на Родину // Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. праць. – Вип. 2. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – С. 148 – 162.
9. Куницький М. П. Примусова репатріація радянських громадян до СРСР після Другої світової війни (український вектор) // Автореферат дис. канд. істор. наук: 07.00.02 / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2008. – 20 с.
10. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО), Ф. Р – 2700. – Оп. 5. – Спр. 380.
11. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО), Ф. Р – 338. – Оп. 14. – Спр. 3.
12. ДАВО, Ф. Р – 2700. – Оп. 5. – Спр. 397.
13. ДАВО, Ф. Р – 2700. – Оп. 5. – Спр. 390.
14. ДАВО, Ф. Р – 1683. – Оп. 1. – Спр. 5 – Арк. 2; Ф. П – 425. – Он. 1. – Спр. 17.

15. ДАХО, Ф. Р – 863. – Оп. 2. – Спр. 30.
16. ДАХО, Ф. Р – 338. – Оп. 14. – Спр. 6.
17. ДАХО, ф. Р – 338. – Оп. 14. – Спр. 3.
18. ДАХО, ф. Р – 338. – Оп. 14. – Спр. 2.
19. ДАВО, Ф. Р – 2700. – Оп. 5. – Спр. 382.
20. Полян П. Жертвы двух диктатур. Остарбайтеры и военнопленные в Третьем Рейхе и их репатриация. М.: Ваш выбор ЦИРЗ, 1996. – 442 с.
21. Новий шлях. – 1946. – 10 квітня.
22. Цит. за: Нитобург Э. У истоков русской диаспоры в США: третья волна // США: Экономика. Политика. Идеология. – 1999. – № 1. – С. 89.
23. Радянська Україна. – 1946. – 11 листопада.
24. ДАВО, Ф. Р – 6023. – Оп. 1. – Спр. 58587.
25. ДАВО, Ф. Р – 6023. – Оп. 1. – Спр. 24492.
26. Толстой Д. Н. Жертвы Ялты / Пер. с англ. Е. Гессен / Исследования новейшей русской истории. – Париж: YMCA-Press, 1988. – Т. 7. – 530 с.
27. ДАВО, Ф. Р – 1998. – Оп. 2. – Спр. 270.

Гальчак С.Д. ПРИЧИНЫ НЕВОЗВРАЩЕНИЯ НА РОДНУЮ ЗЕМЛЮ ПОДОЛЬСКИХ «ОСТАРБАЙТЕРОВ»

В статье анализируются причины невозвращения на родную землю бывших «восточных рабочих» с Подолия по окончании Второй мировой войны и в период «холодной войны», помещены данные о количестве возвратившихся на Родину и оставшихся за ее пределами.

Ключевые слова: «остарбайтеры», репатриация, «холодная война», учет, репрессии, перемещенные лица, подданство.

Galchak S.D. THE REASONS OF «OSTARBITERS» NOT RETURNING TO THEIR NATIVE LAND

This article analyzes the reasons of not returning home of former «eastern workers» from Podillya after the Second World War and during the period of «cold war», the article also gives the figures of those who returned to the Motherland and those who stayed abroad.

Key words: «ostarbiters», repatriants, «cold war», accounting, repression, displaced Persons, citizenship.

УДК 94(477)(092)»18-21»

А.М. Трембіцький

**ДО ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ КОЛЕКТИВНОЇ БІОГРАФІЇ РОДИНИ
СІЦІНСЬКИХ-ЧЕХІВСЬКИХ-СІЧИНСЬКИХ-ШАНДОР**

У статті обґрунтовується необхідність цілісного дисертаційно-монографічного дослідження життєвих і наукових шляхів, творчих здобутків, внеску в суспільно-державницьку, культурно-просвітницьку і церковно-релігійну діяльність, в історію та культуру України кращих представників знаної української родини Сіцинських-Чехівських-Січинських-Шандор.

Ключові слова: історія, культура, наука, родина Сіцинських-Чехівських-Січинських-Шандор.

Серед багатьох завдань, які в ХХ ст. ставила перед суспільством більшовицька ідеологія, було й завдання стерти історичну пам'ять про життя й діяльність багатьох українських дослідників і творців української історії та культури, все ж в українській історіографії кінця ХХ – початку ХХІ ст. була накреслена тенденція репрезентувати визначну постать або цілу родину чи династію в просторово-часовому вимірі та в сфері особистісно-індивідуального континууму, тобто суцільного, безперервного духовного й матеріального життя й діяльності. Неабиякого значення набуває створення сучасного історичного портрету як особистості, так і колективного портрету цілого роду (родини) в контексті загального розвитку як України, так і регіону, з яким пов'язано її або їх життя та діяльність. Це має особливе значення у зв'язку із